

Kvekgården

GÖRAN ULVÄNG

Kvekgården, som ägs av Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund, är en av Sveriges bäst bevarade bondgårdar från 1800-talets början. Den kom genom arv till Charlotta, Lotta, Lundevall på 1860-talet, som framlevde sitt liv i fattigdom och inte hade möjlighet att modernisera gården. På 1910-talet fick museitjänstemän vid Nordiska museet information om att det fanns en mycket ålderdomlig gård bevarad i byn Stora Kvek. Flera försök gjordes att köpa gården, men Lotta vägrade. Efter Lottas död sålde hennes arvingar gården till Sydvästra Upplands hembygdsförening 1932. Gården var vid det laget mycket förfallen. I fonden ser vi stugan och närmast i bild svinhuset med dess gödstia, det trånga utrymme där en gris var instängd och göddes inför höstens slakt.

Foto Paul Sandberg 1931, Upplandsmuseet. Text Göran Ulväng.

Efter att Sydvästra Upplands hembygds-gille förvärvat gården i Stora Kvek 1932 restaurerades gården och invigdes till museum 1934. Museimannen Nils Ålenius ledde restaureringsarbetet som skedde efter moderna principer där stor hänsyn togs till gårdens autenticitet. Samtliga byggnader monterades ned, grunderna förstärktes och byggnaderna timrades sedan upp igen. Ersättningstimmer togs från gårdens stora lada från 1820-talet som revs. I dess ställe reste man en mindre trösklada som flyttades från Högstena by i Biskopskulla.

Ännu år 1934, då fotografiet togs, låg Kvekgården i en by där det ännu bedrevs jordbruk på granngårdarna. Fägatan omgavs av gärdesgårdar och i fonden ligger en stor halmstack.

Foto Axel Sagerholm 1934, Upplandsmuseet. Text Göran Ulväng.

Initiativtagaren till räddandet av Kvekgården kom från Albin Rylander, legendarisk ”fornvårdare” i sydvästra Uppland. Han hade under en längre tid inventerat fornminnen och samlat in äldre föremål till museer, men blev senare övertygad om att föremål borde bevaras i sin egen hembygd. År 1923 tog han initiativ till Sydvästra Upplands hembygdsgille, som först inköpte Kaplansgården i Härkeberga, som därmed räddades till eftervärlden och sedan donerades till Nordiska museet. År 1932 kunde gillet även förvärva Kvekgården.

På fotografiet från 1934 ser vi Albin Rylander till höger och sekreteraren i Upplands Fornminnesförening, Oskar Lundberg, till vänster, hållandes en affisch som förkunnar att Kvekgården nu skall invigas som museum.

Foto Paul Sandberg 1934, Upplandsmuseet. Text Göran Ulväng.

Byn Stora Kvek var en så kallad solskiftad radby där gårdarna låg på rad efter varandra på en rektangulär bytomt. Varje gård i byn hade en del i varje åker och äng. Gårdens plats på bytomten och gårdstomtens bredd bestämde var varje gårds teg låg på åkrar och ängar och hur bred den var. I takt med att allt mer åkermark odlades upp ökade antalet gårdar i byn. Under medeltiden låg det två gårdar i Kvek, på 1600-talet tre gårdar, år 1750 fem gårdar och i början av 1800-talet nio gårdar. Därefter minskade antalet gårdar på grund av sammanslagningar och utflyttningar i samband med laga skiftet. Som framgår av detta flygfotografi från 1989 är det ännu tydligt att Kvekgården ligger i en radby.

Foto Avena 1989, Upplandsmuseet. Text Göran Ulväng.

Kvekgårdens byggnader är alla täckta av halm, det historiskt sett vanligaste takmaterialet på den uppländska slättbygden fram till 1800-talets slut. Då ersatte tegelpannor, stickspån och plåt halmen. I historisk tid var halmtaken lagda mer lösligt, med ojämnt takskägg. De reparerades allt eftersom och kunde i nödtider tas ner och användas som foder. Idag läggs halmtaken med större omsorg och har då en livslängd på 20–30 år.

Eje Arén är Sveriges främste halmtäckare med djup kunskap om olika tracters halmtäckningstraditioner. Han lägger nya halmtak på Kvekgården enligt mellansvensk tradition, efter att dessa under en period varit försedda med halmtak av sydsvensk typ med korta takryttare.

Foto Agnetha Pettersson 2012, Upplandsmuseet. Text Göran Ulväng.

En viktig del av Kvekgården är alla de gärdesgårdar som omger gården och tunet. Kvekgården byggnadsminnesförklarades år 2003, vilket innebär ett stärkt skydd för gården och att ägaren Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund kan få bidrag för de insatser som behöver göras. Å andra sidan är det höga krav på att gårdens utseende inte förvanskas och att de åtgärder som görs håller hög kvalitet.

Här bygger Gunnar Lodin en gärdesgård på västra sidan av tunet, en gärdesgård av traditionell uppländsk modell med störar av eneträ, klucket virke av gran och vidjor av gran.

Foto Agnetha Pettersson 2018, Upplandsmuseet. Text Göran Ulväng.